

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԵՒ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԱԿԱՆ

Ե . ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 5 .

1847

ՄԱՐՏԻ 1 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Լ՛ԵՆԱՄԵԾ ԳԻՏԵԼԱԿԱՆ .

ԾԱՆԻՐ ԶԳԵԶ .

Ա .

ՍԵՐ զարմանքի և գովութեան արժանի են այն հին իմաստունները՝ որ իրենց վարժարաններուն ու կուստուններուն սրահը և իրենց դասատետրին ճակատը կը գրէին, ՆԱՆԻՐ ԶԳԵԶ, իբրեւ առաջին և ամենահարկաւոր դաս՝ կարդացողաց . լաւ գիտնալով որ բուն զմարդս մարդ ընողն է ինքզինքը ճանչնալը : Եկու նայէ որ այս ամենամեծ և օգտակար գիտութիւնը որչափ հարկաւոր է մարդուսնէ՝ այնչափ ալ դժուարին է սորվիլը, ինչպէս որ ամէն ատենի մարդիկ վկայեր են . բայց որովհետեւ աս ալ յայտնի է թէ որչափ մէկը աւելի ճանչցեր է ինք զինքը, այնչափ օգուտ տեսեր է, և որչափ որ իրեն անծանօթ է եղեր՝ այնչափ իրմէ դուրս ելեր ու փնասուեր է, ամէն մարդ պիտի քաջալերուի ինքնաճանաչութեան դժուարութիւններուն յաղթելու :

Լ՛ս դժուարութիւններուն պատճառը մէյմը ան է որ մեզմէ դուրս եղած բաներուն ալ տգէտ ենք . մէյմը մեր անձնասիրութիւնն է, մէյմ՝ ալ անհոգութիւնը : Լ՛ստաքին գիտութիւնները մեզի մէյմէկ աչք կուտան՝ մէյմէկ անգամ աւելի խորունկ նայելու մեր վրայ, ու զմեզ դրսի արարածոց հետ բաղդատելու . ուստի ով որ տգէտ է ուրիշ բաներու մէջ, զարմանք չէ որ ինքզինքն ալ լաւ չը ճանչնայ : Լ՛նձնասիրութիւնը մեր թէ կիրքը՝ թէ ձիրքը՝ թէ կարծիքը մեզի սիրուն և հաճոյ երեցընելով՝ թող չի տար որ անոնց պակսութիւնը լաւ քննենք . անոր ներհակ՝ ուրիշներունը մեզի անախորժ կը ցուցընէ, կի՞ հպարտ նախանձ մը կը բերէ՝ որ չենք ուզեր զմեզ անոնց հետ բաղդատել ու շտկել : Լ՛արծիքն ալ շատ հեղ յօժարութեց հետ մէկտեղ բռնանալով՝ չուզեր զիտ

ցածէն տարբեր բան գիտնալ. այնչափ որ երբեմն ինչուան յայտնի ճշմարտութիւններն ալ անընդունելի կ'ըլլան, և յայտնի մոլորութեանց մէջ մնալն ալ յանձ կ'առնուի: Իսկ անհոգութիւնը՝ մինակ ալ բաւական է զմարդ ապականելու. անիկայ է որ բանաւոր մարդը անբան կը դարձընէ, ու անոր պէս առանց իրեն բնութեան և բարքին վրայ մտածել տալու՝ մեր կեանքը անփոփոխ ջրի մը պէս վազել կուտայ, կամ նոյնաշարժ մեքենայի մը պէս շարժիլ՝ ինչուան որ ինքնիրեն դադրի: Դարդս որ պզտիկուց անհոգ ըլլայ ինքը զինքը քննելու, անկարելի չըսեմ՝ բայց շատ դժուար է որ ետքէն խելքը գլուխը ժողվէ:

Եւ դժուարութիւններուն շտկէ շիտակ առաջը առնելը դիւրին բան չէ, մանաւանդ տարիքը առած մարդկանց. բայց աս գիտութենէն ետ կենալն ալ յանձն առնելու չէ. անոր համար դիւրին ճամբայ մը սեպելու է ինքզինքը ճանչնալու՝ բոլոր մարդկութեան վրայ նայիլը, կամ մարդուս բնութիւնը քննելը: Դարդուս բնութիւնը քննելու համար լաւ խրատ կուտայ իմաստուն մը, «Պէտք է նայիլ, կ'ըսէ, անկէ վեր և անկէ վար եղածին» . այսինքն ճանչնալու է մարդուս մեծութիւնն ալ՝ ցածութիւնն ալ. վասն զի միայն մեծութիւնը ճանչնալը՝ չարաչար կը հպարտացնէ, միայն ցածութիւնը ճանչնալը՝ չարաչար կը նուաստացնէ, ու սիրտը կը կոտրէ. իսկ երկուքն ալ գիտնալով՝ միջին ճամբան ալ կը տեսնէ իր վարքը շտկելու, և կ'ազատի ինքզինքը չափէն աւելի կամ պակաս ճանչնալու մոլորութենէն:

Դարդուս մեծութեան մտածութիւնը առջևնիս մեծ վախճան մը կը բանայ, որուն համար եղած ենք, և կը յորդորէ որ ան վախճանին յարմարինք: Դարդուս մեծութիւնը շատ կերպով կ'երևնայ՝ թէ հոգւոյն կարողութեանցը մէջ և թէ մարմնոյն, ու

րոնց վրայ համառօտ յիշատակութիւնը ընենք:

Դարդուս մարմնոյն սքանչելի կազմուածքը միայն բաւական է խելացի քննողի մը ճանչցնելու՝ թէ աս արարածը մէկալ արարածոց հաւասար չէ, հապա գերագոյն բան մը պիտի ըլլայ՝ գերագոյն վախճանի մը համար. զգայարանաց փափկութիւնն ու կատարելութիւնը, արտաքին վըսեմ ու շնորհալի տեսքը, ամենակերպ շարժմանց յաջողութիւնը, ձեռքին ճարտարութիւնը, ոտքին վարպետ քալուածքը՝ որ միայն գարշապարին ու թռչունին ծայրերովը կը պըտտացնէ բոլոր մարմնոյն գեղեցիկ շինուածքը, բոլոր չորքոտանիներէն կը զատեն զինքը. այն բարձր գլուխը որ շիտակ կանգնած բոլոր իր բնութեւնը վրայ՝ կը ցուցնէ իր իշխանութիւնը, այն աչուրները որ շիտակ նայուածքով երկնքին կէսը կը բովանդակեն, և այն երեսը որ սրտին հայելին է, ասոնք ամէնն ալ մեզի կը վկայեն թէ մենք փղէն ու առիւծէն, կապկէն ու սիրամարդէն շատ վեր ենք: Թէ որ քիչ մը մարդուս ներսն ալ մտնենք, պէտք է որ կանչենք սրբոյն Վրիգորի Ետուածաբանին հետ՝ թէ Դարդս է համառօտութիւն տիեզերաց, կամ գլուխ գործոց Ետուծոյ:

Երտաքին կազմուածքին ամենէն մօտն է իրեն ճարտարութիւնը՝ որով ինքզինքը կը պահպանէ: Ինչ աստի՝ ճանի կատարելութիւն ունի մարդ աս բանիս մէջ. բեր, թէ որ կ'ուզես, փղին ահագին մեծութիւնը և ըղեղը, առիւծին ուժը, վագրին սրտոտութիւնը, կապկին յարմարութիւնները, ջրշունին որմնադրութիւնը և ընկերական կեանքը, կամ մեղուին ճարտարութիւնն ու միաբանութիւնը, և ուրիշ որչափ կատարելութիւններ որ կ'ուզես. ասոնց դիմացը հանենք Փիդիասայ պէս, Իքելանձեղոյի պէս, Պղատոնին պէս, Խորենացիին պէս մարդ մը. ո՛ւր կը մնան այնչափ բազմութեան ձիրքերը: Եւ այն մենք ին-

չու անանկ պատկառելի անունները այսպիսի անարգ արարածներու կը մօտեցնենք. երթանք խեղճ խրճիթէ մը, սառնապատ երկրէ մը, վայրենի անտառէ մը մարդ մը դուրս հանենք՝ որ մարդկային բնութեան վերջի սահմանները հասած կը սեպուի, և անբանից ամենակատարեալ ժողովարանին մէջ կեցընենք. այն տմարդի մարդը թէպէտ և դժնդակ կերպարանք մըն ալ առած ըլլայ, բայց մէկէն կ'իմացընէ թէ ան ցուցանքաւոր դէմքին տակը մեծ բան կայ. ան մարդը եթէ յանկարծ հրացան մը պարպէ ան գազանաց առջևը, որը առանց սարսափելու և ապշելու կրնայ տեղը կենալ. հապա թէ որ այն մարդը թակարդ մը որոգայթ մը լարէ այն ահագին գազաններուն, ո՛ր կը մնայ իրենց բոլոր զօրութիւնը: Այն որ ջրշունին ու մեղուին վրայ քննութիւն ըլլուի՝ թէ այնչափ հազարաւոր տարիներէ 'ի վեր ինչ նորութիւն՝ ինչ գիւրութիւն ըրեր են իրենց տնակներուն մէջ, անոնք նորութեան գազափարն ալ չունին. կամ կապկին ու թութակին հարցընես թէ դուք ալ չունիք մեզի սորվեցընելու բան մը որ միշտ մեզնէ կը սորվիք, անոնք գիտցածնին ալ չեն ճանչնար: Արդս է միայն որ տերութիւն կը ցուցընէ ամէն արարածոց վրայ և օրէնք կուտայ անոնց. ինքն է տկար անմեղ կենդանեաց հոգացողը, կատաղիներուն դէմ կեցողը, և ամենէն ալ իրեն օգուտ հանողը. ինքն է որ հողուն երեսը կը փոփոխէ, ջրին նոր ճամբաներ կը սորվեցընէ, օդը իրեն ջաղացքներուն՝ նաւերուն կը ծառայեցընէ, աննուաճելի կրակը կը սանձէ ու իրեն ուղածին կը ծառայեցընէ՝ տկար անասնոյ մը պէս: Այց իր զարմանալի կատարելութիւնը աւելի ասով յայտնի կ'ըլլայ՝ որ միայն ինքն է որ միշտ կը յառաջադիմէ ու աւելի կատարեալ կ'ըլլայ. որով յայտնի է թէ միայն ինքն է որ խելք ու միտք կը բանեցընէ: Այլք ու միտք, ասոնք են գլխաւոր

և եղական ձիրք մեծութեան մարդոյ, որով ինչուան երկինք բարձրանալու կարողութիւն ունի. բաւական է թէ լաւ գործածէ այս կատարելութիւնը: Այլքին հետ մէկտեղ մարդուս տրուած է խիղճ մտաց կամ խղճմտանք, որ թէ հանդարտ վկայութեամբ՝ թէ դատողական յանդիմանութեամբ ըր իմացընէ մարդուս իր մեծ վախճանը: — Այն վախճանին մէկ մեծ ապացոյցն ալ մարդուս անյագ փափաքն է. ովկիանոսին խորքը չափող հագին կէտ ձուկը հազար տարի կը թափառի ան ջրերուն մէջ առանց սրտէն փափաք մը անցընելու որ նոր տեսարան մը տեսնէր. այլ միայն ալեաց հետ թաղլորկելով՝ օր մը ինքն ալ ալիքի մը պէս ժայռի մը կը զարնուի կը խորտակի կը մնայ. իսկ մարդս միշտ կարօտ՝ ունեցածէն աւելին կը փափաքի, փափաքածէն աւելին կ'ուզէ սիրտը, և թէ բոլոր աշխարհք իրեն տաս՝ դեռ ալ աւելին կ'ուզէ.

Փոքրիկ ըստեղծուած փոքունց կարօտիմ,
Բայց ես աշխարհաւս իսկ բնաւ ոչ յազիմ.

ըսաւ իրաւամբք Անճիճեան վարդապետը: Այրկրիս վրայ մարդ մը և անբան կենդանի մը նոյնչափ տեղ կը բռնեն. բայց մարդուս միտքը աշխարհքներ կը ստեղծէ, երկինքներ կը լեցընէ. «Աւերակներու մէջ կը թափառի, կ'ըսէ Տրոզ, բայց անմահութեան կը դիմէ», ... Անմահութիւն. ով սքանչելի և ամենապայծառ կնիք մարդկութեան. աս ձայնէն կ'իմանամ որ մարդուս ամէն կատարելութիւններուն պատճառն ու նպատակը աս է եղեր. անոր համար է որ երկիրս իր սրտին պզտիկ կուգար, այն անհուն սրտին՝ որ չիքաշեր որ մահուան օրէնքը յանկարծ գայ ու խռովէ իր վայելքը, իր կարգերը. հապա կ'ուզէ ազատիլ այն բռնական օրինաց ձեռքէն ու ճշմարիտ ազատութե գաւառը գըտնել, և հոն իր անչափ սիրտը անչափութեան մէջ ընկղմել: Ասոր համար ըսին իմաստունք թէ մարդս Աստուած

մըն է աքսորեալ . փուճ տեղը չխաբուին անոնք որ երկրաւոր բարիքները իրենց փափաքանաց բաւական վայելք կը սեպեն . իրենց երկրաւոր մասը անով կը զուարճանայ , բայց հոգին ինչ միշտ իրեն հոգեւոր իրաւունքը կը պահանջէ : Սէր ներսէն ուրիշ է մը , որ է հոգին , կ'իմացընէ միշտ իրեն մշտամնայ բնութիւնը , ու կը յիշեցընէ իրեն գիտած մեծ նպատակը , մեծ բանը , իր երջանկութիւնը՝ որուն միշտ իբրեւ իր բեւեռին կը դիմէ իր էութիւնը : Ո՛վ պիտի ըլլայ աս երջանկութիւնը հոս մարդուս բոլոր բնութիւնը մէկ ձայնով կը կանչէ , լստուած :

Մարդուս բնութեան գերազանցութիւնը իմացընելու համար բաւական է միայն աս բառս , մանաւանդ թէ ասոր իմաստը . այս գերբնական իմաստը՝ որ կ'իմանանք ու չենք իմանար , ամէն բանի մէջ կը տեսնենք ու չենք գիտեր իր բովանդակութիւնը . լստուած՝ որու համար ոչ ոք բնակըցեր է ըսել մտքով՝ թէ ի՞նչ գոյ , և երկրիս վրայ մարդէն զատ բան չկայ որ կըցեր է ըսել թէ Պոյ լստուած : Իրաւ , ծաղկըներ տունկեր օտար երկրի մէջ ցամքեցան մեռան , հունտեր պտուղնին այլափոխեցին , անասուններ պանդխտութեան մէջ մեռան , թռչնիկը վանդակին մէջ իր հովասուն ծառերուն սիրովը մարեցաւ , բայց միայն մարդս իր հայրենեացը մէջն ալ ուրիշ հայրենիք մը կը փնտռէ :

Լս ինչ խելքէ վեր փափաք է : Ի՞նչ որ ստոյգ է այն վսեմառածը՝ թէ լսմանն իւրոյ նմանոյն ցանկայ , մարդն ալ որ լստուծոյ կը փափաքի՝ պէտք է որ անոր հետ նմանութիւն ունենայ . և թէ որ անոր նման է՝ պէտք է որ անկէջ եկած ըլլայ և անոր քովը գառնայ . ուրեմն երկու թիզ մեծութեամբ տղայ մըն ալ լստուծոյ պատկերը՝ լստուծոյ նմանութիւնը՝ լստուծոյ ազգակիցն է ըսեմ , ու բոլոր երկնից և երկրի մեծամեծ արարած

ները՝ որ լստուծոյ դիմացը ոչինչ են՝ մարդուս դիմացն ալ գրեթէ ոչինչ : Եւ ինչպէս որ մեր ճշմարիտ և սուրբ հաւատքը կը վկայէ՝ ամենայն աշխարհք մէկ եղիցի բառով մը ստեղծուեցաւ . իսկ մարդս ստեղծուեցաւ լստուծոյ ձեռքովն ու շնչովը , լստուծոյ արեամբը փրկուեցաւ , լստուծոյ սիրովն ալ պիտի անմահանայ :

(ԱՒԱՐՏՆ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅՍ :)

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տօնական Դպրոցներ :

ԵՐԱՌՊԱՅԻ Ծաղկած ազգերուն օգտակար ու գովելի սովորութիւնները մեր ազգին իմացընելու ատեն՝ փափաքնիս ան է միշտ որ մերոնք ալ հետեւին անոնց որչափ որ կրնան : Լսպիտի սովորութիւններէն մէկն ալ ան է որ թէպէտ քիչ տարի է սկսած , բայց խիստ շուտով ծաղկած է ամէն գլխաւոր քաղաքներու մէջ ու օրէ օր ալ կը ծաղկի . այսինքն տօնական դպրոցներ բանալը : Որովհետեւ արհեստի տէր մարդիկ բոլոր շաբաթը աշխատանքի հետ ըլլալով՝ ատեն չեն ունենար գոնէ իրենց հարկաւոր ուսմանց ու տեղեկութեանց ետեւէ ըլլալու , ամենէն առաջ լսգրիացիք աս գիւտս գտան որ կիրակի ու տօն օրերը ան արհեստաւորներէն ուղղները մասնաւոր տեղ մը կը ժողովին , ու հոն վարժապետ մը անոնց ամէն տեսակ ուսմանց վրայ պարզ ու յստակ ոճով դաս կը խօսի : Լսպիտի սովորութեան մեծամեծ օգուտները խիստ շատ են . մէկն ալ աս է որ անով հեռու կը կենայ արհեստաւորը անպիտան մարդկանց ընկերութենէն ու գէշ սովորութիւններէ , ու չմտնէր այնպիսի տեղուանք ուր որ շատերը շաբաթուան մէջ վատարկածնին անառակութեամբ կ'ուտեն կը մսխեն ու